

Zpráva o disertační práci o osobní knihovně J. V. Friče, doplněná edicí Fričovy komedie *Na komisariátě*

Petra Hesová

Ústav pro českou literaturu AV ČR – Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav české literatury
a komparatistiky

petra.etcetera@centrum.cz

V září 2019 jsem na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy obhájila disertační práci s názvem *Josef Václav Frič (1829–1890): V mé bibliothece*, která materiálově čerpá z dochované Fričovy literární a knihovní pozůstalosti — doposud bohužel dostatečně neутříděné a už přes půl století rozptýlené do různých oddělení několika kulturních institucí — s cílem vytvořit podklad pro budoucí práci s celým fondem v co nejširším spektru oblastí, počínaje orientační pomůckou až po zřetele badatelské a vědecké. Konkrétně jsem se pokusila dosáhnout toho, aby a) práce přispěla k obnovení dřívější soudržnosti knihovního a rukopisného fričovského fondu, revidovala původní i novější neúplné soupisy, opravila jejich nepřesnosti, doplnila je a aktualizovala; b) připravila podklad pro budoucí utřídění a definitivní zpracování Fričova fondu ve zmíněných institucích; c) přepsáním rukopisných vpisků a poznámek uchovala cenný zdroj informací o Fričově době, které se vlivem nevhodného skladování i přirozeného chátrání média postupně a nenávratně ztrácí; d) připravila tak podklad pro textologický výzkum Fričova tvůrčího procesu a pro eventuální nové edice jeho díla.

Jádrém mé disertační práce je katalog Fričovy osobní knihovny, uložené v Knihovně Národního muzea, resp. v jejím terezínském depozitáři, s podrobným popisem proveniencí a přepisem rukopisných vpisků, zohledňující i všechny položky do fondu dodatečně vložené, stejně jako památky a dokumenty cizích autorit záměrně i nahodile Fričův fond kontaminující. Katalog doplňují seznamy s informacemi o vybrané části dochované Fričovy sbírky rukopisů, drobných tisků, tisků pro svou unikátnost vyjmutých z autorovy osobní knihovny a dalších, převážně listinných památek, tj. sbírky archivované v Památníku národního písemnictví v Praze, do níž jsem v letech 2014–2018 získala omezený přístup a měla možnost tuto její zpřístupněnou část prohlédnout a pořídít z ní několik opisů a snímků. Posledním referenčním soupisem je Fričova strukturovaná autorská bibliografie souborně i samostatně vydaných básní, povídek, dramát, překladů, přednášek a článků, kterou jsem sestavila s oporou několika dochovaných autorských rukopisných náčrtů a nedokončených konceptů pozdějších pořadatelů jeho literárního odkazu. Všechny čtyři soupisy jsem sestavovala na podkladech starších dílčích seznamů, archivních materiálů, elektronických databází a uvedených bibliografických registrů a zdrojů (KNM, NKP, ÚČL AV ČR). Mimoto jsem od roku 2011 prováděla vlastní excerpci literárních časopisů české a ně-

mecké provenience z období 19. století a získané, dosud nevidované poznatky jsem k již známým připojila. Za největší komplikaci při sestavování soupisů považuji jednak tehdy probíhající dočasnou konzervaci části fondu jak Národní knihovny ČR, tak Knihovny Národního muzea z důvodu generální rekonstrukce jejich objektů i depozitářů, jednak odmítnutí přístupu ke kompletní fričovské pozůstalosti v Památníku národního písemnictví, kde je převážná část inventarizovaného materiálu vzájemně kontaminována a nezkatalogizovaná část zůstává doposud neregistrována.

Ve výkladové části disertační práce popisují Fričovu osobní knihovnu (fond KNM) a literární pozůstalost (fond LA PNP), jejich vznik, obměny a stávající složení, sledují historii fondu a též upozorňují na konkrétní význačné exempláře a unikátní provenienční značky.

Jejich prostřednictvím chci i nově a jinak charakterizovat samotného Friče — se zřetelem k tvůrčímu gestu, které jimi proniká a formuje je a jímž proměněny vstupují do historického kontextu, přičemž obecně upřednostňovaná literárněhistorická fakta zde nemají tvořit tradiční osnovu, nýbrž spíše pomyslnou sítnici, na níž se teprve promítá obraz „spisovatele“ (básníka, dramatika, prozaika, překladatele, politika, žurnalisty...) a odraz „čtenáře, vpisovatele a apografa“ (ten, který knihy píše — ten, který knihy čte — ten, který do knih vpisuje — ten, který z knih pořizuje výpisky).

Fričovská knihovna možná působí jako konglomerát monografií a periodik více či méně hodnotných, v každém případě však badatelsky jedinečných, běžně nedostupných a pro poznání i interpretaci Fričových pracovních postupů a tvůrčích záměrů nepostradatelných. Mimoto se nejedná pouze o knihovnu autorovu, o unikátní výběr z dobově oblíbené beletrie, aktuální žurnalistiky, esejistických a odborných pojednání, nýbrž i o knihovnu autorskou, neboť zahrnuje téměř dokonale kompletní sbírku Fričovy tištěné tvorby v prvních vydáních, jak knižních, tak časopiseckých. Frič v posledním desetiletí svého života, když po návratu do vlasti začal sbírat podklady pro pokračování svých memoárů a činit přípravy pro revizi básní, próz a dramát pro uspořádání dalších plánovaných svazků svých sebraných spisů, souběžně shromažďoval výtisky svých prací, jež se mu nepodařilo získat dříve, v době jejich vydání, nebo které z nejrůznějších příčin nemohl přivést s sebou z emigrace domů. Následně ve vyhledávání odkazů a sběru výtisků pokračovali jeho dědici, podobně jako správci a pořadatelé pozůstalosti (nejintenzivněji a nejpečlivěji Olga Zielecká), a knihovnu získanými přírůstky rozšiřovali. Pozdější badatelé a literární historikové tak mohli čerpat z fričovského fondu dosud nepublikované nebo málo známé texty a pořizovat z nich výběry (Otto a Božena Šimáčkovi, Karel Kosík, Růžena Grebeníčková) i rozsáhlé komentované soubory (Karel Cvejn), citovat znovuobjevená fakta do životopisných studií (Václav Žáček) nebo se zabývat raritními exempláři z pohledu teorie čtenářství (Richard Khel).

Přestože nepokládám Fričovu tvorbu za nezbytnou součást kánonu české literatury a pro případné vydání bych volila edici nezkrácených *Pamětí*, nejlépe revizi třísvazkového vydání Cvejnova, a zevrubně komentovaný obsáhlý výběr Fričových literárních fejetonů, kulturně-společenských článků a politických statí, zvláště z období emigrace, které považuji za originální, historicky pozoruhodné a stále čtenářsky poutavé, kladla jsem zřetel na přepis co největšího množství Fričových vpisů, glos, poznámek, variant a korektur. Věřím, že budou využity z textologického hlediska při budoucím edičním zpracování Fričova díla, pro rekonstrukci autorova tvůrčího pro-

cesu, jehož celistvým záznamem ostatně Fričova rukopisná pozůstalost je — od náčrtů a poznámek (makuláře, studie, zápisníky), od výčtů reálií, faktů a neobvyklých nebo cizojazyčných obrátů (výpisky ze slovníků, sběr historismů, excerpce bible) přes označování inspirativních námětů a motivů (brožury, knihy jiných autorů) až k finálnímu zpracování (rukopis — opis — čistopis — časopisecký otisk — knižní otisk — později v těchto otiscích nejen korektury, ale i různé verze, doplňky či škrty i další obměny).

Josef Václav Frič: komedie *Na komisariátě*

Z rukopisné pozůstalosti J. V. Friče, uložené v Literárním archivu PNP v Praze, jsem pro ukázkou autorovy i jiné než tradované, z kontextu vypreparované role revolučního básníka a komandanta vybrala jeho dosud nepublikovanou komickou jednoaktovku s názvem *Na komisariátě*. Scénka se odehrává v kanceláři pražské policie, kde je vyslýchán český student podezřelý z účasti na zakázané žižkovské demonstraci, reagující na právě probíhající rusko-tureckou válku. Námětem hry je tradiční, dichotomicky vystavěný střet stereotypů slovanského a germánského živlu, v němž — vzhledem k názorovému zaměření autora — jasně vítězí důvtip českého studenta nad rigidním myšlením rakouského úředníka-policisty. Komického efektu je dosahováno především prostřednictvím jazykového humoru, slovního a situačního. Repliky se skládají jakoby makarónsky, neboť postavy — přestože si v zásadě vzájemně rozumějí — promlouvají nejčastěji svou mateřštinou, a teprve při snaze o lepší porozumění přecházejí do druhého jazyka, který však ovládají velmi špatně: komisař hovoří německy (spisovně s hovorovými prvky), česky však nedokáže ani plynule číst, strážníci rodnou hovorovou češtinou či komolenou němčinou, student spisovnou češtinou (s hovorovými prvky). Zdrojem divákovy zábavy je tedy jednak řečová neobratnost postav v cizím jazyce (autorem nadto ve fonetickém zápisu trefně imitovaná), jednak nečekaná mezijazyková homonymita, a především záměna významu slov, na níž je vybudována konverzační zápletka. Vtipně působí i prostoduchost a servilita podřízených strážníků v kontrastu ke studentově kuráži a troufalosti při parodovaném policejním výslechu. Jsem přesvědčena, že představená Fričova jednoaktovka stále zůstává dramaticky živá a dokáže pobavit i současného diváka, přestože její politický podtext, hlavní autorský záměr, pro něj už pravděpodobně nebude zřetelný, a v pointě může dokonce svádět i k nechtěným anachronickým konotacím a aktualizacím.

Frič se divadlu aktivně věnoval v průběhu celého života: v dětství se sourozenci, rodiči a přáteli pořádal domácí představení, pro něž upravoval znění známých her klasických dramatiků; první truchlohru napsal na popud V. K. Klicpery v šestnácti letech a na poslední intenzivně pracoval těsně před svou smrtí; krátce na počátku osmdesátých let působil na pozici dramaturga a bibliotékaře Prozatímního divadla, byl též mj. činorodým členem Matice divadelní, redaktorem knižnice *Divadelní ochotník* a čtrnáctideníku *Jevišťe*, přispíval úvahami a recenzemi do *Divadelních listů* a *České Thalie*. Kromě tragédií a dramatických básní s náměty ze slovanské, resp. české historie, k nimž čerpal látku z národních pověstí i z domácích a světových klasiků,

doplňuje Fričovu původní dramatickou tvorbu, přesahující tři desítky děl, z nichž přibližně třetina zůstala rozpracována, i několik libret a komedií. Obdobný počet her klasických i populárních francouzských, anglických a německých autorů také přeložil. Nutno ovšem připustit, že Fričovy divadelní počiny byly už ve své době odsouzeny nejen pro svůj patos, rétoričnost a přežilé myšlenky (truchlohry), nejen za frivolní až lascivní humor a plytký děj (veselohry), úsudky odborné i laické si vždy a opakovaně přitakávaly především nad neobratností a zastaralostí Fričova jazyka i stylu. A je to pochopitelný závěr, uvážíme-li, že se Fričův způsob vyjadřování a psaní opíral o aspekty češtiny čtyřicátých a padesátých let, kdy nedobrovolně opustil její přirozené prostředí a během následujících dvaceti let života v emigraci svou mateřštinu kontaminoval slovní zásobou několika světových jazyků, jichž denně užíval, z nichž překládal a které přirozeně zasáhly i skladbu a styl jeho řeči.¹

Nepřekonal-li Frič nikdy své epigonství, jakož i těžkopádnost a strnulost výrazu v oficiální umělecké produkci určené „pro národ a pro naši věc“, pak jeho improvizačním a vůbec textům dlouze necizelovaným nelze upřít sympatickou jiskru spontánnosti a originality. K takovým křísnutím patří i jednoaktová komedie *Na komisariátě*, o níž se bohužel nedochovala žádná bližší zpráva. Nevíme, kde a kdy byla prováděna a jestli vůbec, neznáme ani přesnou dobu jejího vzniku, nemůžeme si být jisti skutečnými podněty a okolnostmi, které Friče vedly k jejímu sepsání. Veškeré informace a zařazující atribuce, které uvádím níže i ve vysvětlivkách, odvozují jednak přímo z autografu, jednak z materiálů uložených ve Fričově knihovně, ve Fričově rukopisné pozůstalosti a z dobového tisku.

Vznik hry datují podle reálií vyskytujících se v textu a s pomocí dochovaných pramenů (Fričův archiv, dobový tisk) do druhé poloviny roku 1877. Po vypuknutí rusko-turecké války v dubnu 1877 vyslal J. S. Skrejšovský Friče do Petrohradu, aby mu odtud do jeho deníku *Politik* pravidelně zasílal nejčerstvější zprávy o průběhu a vývoji tohoto mezinárodního konfliktu, který nalezl v českých zemích masivní ohlas a zájem o dění na Balkánu, vyvolal v proslovansky smýšlejících Čechách vlnu solidarity přerůstající v protistátní a protikatolické demonstrace a stal se mj. i inspirací mnoha uměleckých děl, zejména v malířství a literatuře. Frič sepsal v průběhu následujících tří měsíců dvaadvacet referátů, déle jej však Skrejšovský kvůli svému sporu s Vilémem Tierhierem nemohl podporovat. Z hmotné nouze Fričovi pomohl V. K. Šembera, když jeho korespondenci převedl do svého vídeňského deníku *Neues Wiener Tagblatt* a v únoru 1878 jej jako fejetonistu listu poslal na zahraniční cestu do Istanbulu se zpáteční zastávkou v Římě (březen) a v chorvatské Gospići (duben). Až do podzimu Frič osciloval mezi Prahou a Vídní, zpracovával své poznámky, intenzivně se věnoval publicistice, dramatu i překladu, a v říjnu odjel do Pešti, odkud zasílal převážně politicky zaměřené zprávy do Skrejšovského nového časopisu *Epoche*. Tolik ve stručnosti k Fričovu žurnalistickému putování po světě v období rusko-turecké války a jejích dozvuků. S ohledem na přípisek v záhlaví autografu hry („petrohradský výlet“), na Fričův zvyk důsledně evidovat vlastní činnost i tvorbu a zároveň opatřovat veškeré rukopisy a dokumenty přesnou datací a po prostudování Fričových deníkových záznamů ze sedmdesátých a osmdesátých let jsem přesvědčena, že hra vznikla v druhé

1 Dodejme ale, že hranice porozumění oddělovaly Friče od domácího publika ve více rovínách než jen v těch řekneme lingvistických.

polovině roku 1877 a Frič jí bezprostředně reagoval na dopad rusko-turecké války na domácí události. V jejím textu² se objevuje nejen několik obecně známých historických reálií, ale i drobné narážky na aktuální dění v Praze, které se zcela evidentně vážou k represím provázejícím oslavu výročí upálení Mistra Jana Husa v roce 1877. V *Národních listech* z 6. července jsem dohledala zprávu, jejíž kompletní znění cituji níže a jež se ve zmíněných podrobnostech nápadně shoduje s textem Fričovy komedie (zvýraznění úseků korespondujících s motivy ve hře P. H.). Za pozornost stojí především detaily jako zmínka o Hlubočepích nebo pálení časopisu *Čech*, které jinde nejsou uváděny. Dovolím si vyslovit domněnku, že tento novinový článek mohl být dokonce přímým podnětem k sepsání hry. K její podpoře dokládám, že během svého pobytu v Petrohradě Frič pravidelně navštěvoval čítárnu a měl k dispozici i některá česká periodika. Výše zmíněné číslo *Národních listů* však mohl získat i při krátké návštěvě Prahy v srpnu 1877. Mimoto se také v deníkových záznamech z července a srpna v souvislosti s Petrohradem zmiňuje o „výletu“ (srov. podtitul hry).

„Na **oslavu výroční památky upálení mistra Jana Husi** vzplanula včera obrovská **hranice** na kuželovitém vrchu Habrové, nejvyšším z **hlubočepského** pásma. K desáté hodině vyleskly se plameny v temné bezměsíčné noci a ozářily daleko široko celou krajinu. Značné množství obecnstva ze všech okolních obcí dostavilo se na návrší, jež bylo pak obsazeno. Zde setrvalo dlouho do noci. Všude v okolí pohlížely **hloučky obecnstva** se zálibou na rudou zář, temeno Habrové osvětlující. Okolo hranice shromáždilo se asi 200 mužů, nejvíce **studujících**. Jakmile hranice byla zapálena, smekli všichni a provolali třikrát hlučně: **„Sláva nesmrtelnému mučenníku Janu Husovi!**“ Nato zapěli husitskou, Hej **Slované!** a ruskou hymnu, načež do mohutně šlehajících plamenů hozena byla podobizna papežova, encyklika, poslední alokuce, **časopis Čech** a podobizna jeho patrona za hlučného provolávání ‚pereat!‘³ Asi v půl jedenácté opustili účastníci vrch a ubírali se zpívající Hej Slované Smíchovem do Prahy. Hranice plála až přes jedenácté hodin v noci a byla zejména pro **c. k. policii** velice zajímavá, která v Praze z řetězového mostu pozorovala zář, nevědouc, kde vlastně hoří. Když zpravodaj náš k jedenácté hodině se ubíral řetězovým mostem, shledal zde asi **12 policejních strážníků** s nasazenými bodáky a uprostřed nich vládního radu a **vrchního inspektora** p. Schedu v plné uniformě, kteří taktéž na mohutnou hranici ve vzdálenosti téměř míli cesty se dívali. Také i **jinde v okolí pražském plály četné hranice**. Směrem k Berounu, k Příbrami, k Mělníku a jinde bylo viděti velkolepé zářící ohně, které až do pozdní noci hořely. V Praze samé a v nejbližším okolí nemohlo se na oslavu památky upálení Husova ani pomysleti. Betlémský plácek, zejména dům, na jehož místě stávala betlémská kaple, strážěn byl četnými policejními hlídkami. **Temeno Žižkova bylo taktéž pilně stráženo**, zejména okolo známé tyčky bylo mnoho policejních strážníků. Obecnstvo chovalo se tiše, vyhýbajíc se všeliké příčině k zakročení“ (*Národní listy* 17, 6. 7. 1877, č. 183, s. 3).

2 Název Skřejšovského deníku *Politik*, do něž právě v té době, tj. od dubna do července 1877, Frič přispíval, je zakomponován do Vocílkova hlášení.

3 (lat.) ať zhyne!

EDIČNÍ ZPRÁVA

Text hry je zachycen na čtyřech listech papíru formátu A4 přeložených na delší straně napůl, takže tvoří šestnáct stran polovičního formátu. Kromě prvních dvou jsou všechny ostatní v horním rohu paginované a po celé ploše popsané perem a černým inkoustem.⁴ Na první nepaginované straně jsou ve sloupci sepsány postavy a v dolním okraji se (vzhůru nohama vzhledem k ostatnímu písmu) nachází později doplněná poznámka, kterou jsem použila jako podtitul hry. Druhá nepaginovaná stránka je prázdná. V horním okraji třetí stránky, od níž začíná paginace 1–14, je umístěn název a pod ním pokračuje text celé jednoaktovky s nepravidelně kolísajícím počtem 21–28 řádků na stránce. Vzhledem k minimálnímu výskytu škrťů, oprav i dodatečných vpisů považuji autograf za čistopis, který byl pravděpodobně vyhotoven bez přerušování, neboť počáteční pokus o vzornou úpravu a čitelnost postupně ochabuje a rukopis ke konci prozrazuje unavenou ruku.

Při přepisu sjednocuji grafickou úpravu scénických poznámek i způsob zápisu dialogů: prefix postavy uvádím verzálkami, doplňuji za něj dvojtečku a následující přímou řeč navazují ve stejném řádku; scénické poznámky převádím na kurzivu, slova v textu zvýrazněná podtržením ponechávám dle autora.

Německé úseky v promluvách postav, psané spisovnou němčinou, případně spisovnou němčinou s hovorovými prvky, jsou bez výjimky zachyceny frakturou. Takové transliterují a výjimečně i pravopisně normatizují (*lassen m. laßen, morgen m. Morgen*). Ponechávám však zastaralé tvary *arretiren m. arretieren* a *kuiniren m. kuinieren*, stejně jako pravděpodobně regionální podobu slova *Zündhölzel* (běžně *Zündhölzer* — zá-palky), u níž tuším derivát od *Holz* (dřevo) s deminutivním sufixem *-el* a následnou abreviací (*hölzelin* → *Hölzel* ve významu dřívko, hůlka). Nejčastěji zasahuji do psaní gemináty (*Alfanzereien m. Allfanzereien, Protokoll m. Protokoll*), především když v jejím místě v rukopisu chybí tilda (*Kommissariat m. Komissariat*).

Respektuji autorův způsob zápisu latinkou zaznamenaných úseků promluv pronášených postavou německé národnosti, která se pokouší mluvit nebo číst česky (KOMISAŘ), stejně jako hovorových jevů v českých i německých promluvách postav české národnosti (STRAŠIŘIPKA, VOCÍLKA). Tyto pasáže napodobující (a parodující) výslovnost ponechávám v rovině hláskové kvality i kvantity bez zásahů — a to i v hraníčních jevech, jako je např. pravopisně matoucí užití ypsilonu po obojetné souhláse ve slově *mýt* s významem vlastnit.

V českých promluvách upravuji zcela ojediněle zápis cizích slov (*cigáro m. cigaro, erár m. aerár*) a několik zjevných písařských omylů (*Rozumíš? m. Ruzumíš?*). Ve scénických poznámkách a v českých promluvách postav české národnosti (ŠTUDENT, VOCÍLKA) podle současných pravopisných pravidel měním předpony *s-*, *z-*, *vz-* (*spráskne m. zpráskne, zkonfiskovat m. skonfiskovat, vzkřikne m. zkríkne, vzplanuly m. zplanuly*), upravuji spojené a oddělené psaní slov (*jako by chtěl m. jakoby chtěl*,

4 Násadkové pero a černý inkoust jsou pro všechny Fričovy autografy charakteristické, od juvenilí až do smrti, jak pro koncepty, tak pro čistopisy a opisy (doma, na stole); tužku používal pro rychlé či příležitostné poznámky a krátké náčrty či výpisky („v terénu“) a společně se zvýrazňující červenou a modrou pastelkou také při četbě (zatrhávání, vpisky v knihách).

kdovíco m. *kdo ví co*, *napolo* m. *na polo*, *nahlas* m. *na hlas*, *přitom* m. *při tom*, *sedmašedesátník* m. *sedm a šedesátník*, *toto* m. *to to*) a normalizují obvyklé autorovy omyly (konkrétně psaní předložky *přes* m. *přez* a koncovku instrumentálu ve vazbě *drží mu to před očima* m. *před oči*). Jinak respektují veškeré hláskové či tvarové alternace v době vzniku hry obecně užívané (*císařský*, *šstudent*, *leta*, *namahání* — gen. pl. *demonstrac*).

Velké písmeno zavádím v názvech (*Panská ulice*, *Svatá stolice*) a též na začátku věty, po otazníku a vykřičníku. Uvozovky ruším u názvu periodik a naopak doplňuji chybějící v pasážích promluv reprodukcí čtený text. Podle současných pravidel upravuji interpunkci (čárky oddělující hlavní a vedlejší věty či oslovení, tečka a otazník na konci věty apod.). Zkratku *p.* rozepisuji *pan*.

Jedinou emendaci jsem provedla v druhé promluvě Strašiřipky: *stran zamýšlených demonstrac* m. *stran zamýšlených demonstrac*.

K německým pasážím připojuji formou poznámek pod čarou český překlad, v němž jsem se snažila spíše o doslovnost převodu než o uměleckou kvalitu. K závěru hry připojuji věcné vysvětlivky, a to ve sledu, v jakém po sobě vybrané výrazy v textu následují.

NA KOMISARIÁTĚ

Komédie z petrohradského výletu

KOMISAŘ
ŠTUDENT
STRAŠIŘIPKA, písář
VOCÍLKA, policajt

KOMISAŘ (*vysoký, vyzáblý muž, s vysokou kravatou, okuláry a strašným perem za uchem, chodí sem tam po pokoji a časem velmi zhluboka si šňupne, kejchne, a drže polovici šňupce ve štípci, krouťí povážlivě hlavou, nahlédaje přitom do jakéhosi úředního přípisu*): Verflixte G'schichte das, kaum sind Russen an der Donau, fängt des Spektakel bei uns schon wieder an — und da schicken sie unser einem noch böhmische Zuschriften und Verhaltensmaßregeln.⁵ (*namahá se číst*) „Největší pdělost fifnout — anto tle hotnofernych tonešeni samišli granytzi na Cickof sapalit“, du scheint was von Cickaberg und von der Grenze die Rede, am Ende stehen schon die Russen an der Grenze und marschiren auf den Cickaberg; in müßten wir gleich alles einpacken und uns auf und davonmachen, wie anno 66. He! Strašišipka, kommens' her und lesen Sie das Geschmiere.⁶

STRAŠIŘIPKA (*vejde s poklonami*): Ponižeň prosím, poroučej, milostpane.

KOMISAŘ (*podává mu spis*): Honem pojedit, co tam stoj.

STRAŠIŘIPKA (*čte*): „Okružník vysokého náměstnictví všem úřadům, obecným představeným atd. stran zamýšlených, v památný den upálení mistra Jana Husa, demonstrac čili —“

KOMISAŘ: Dost — dost — genug, číst pro sebe a pak mi šítct, co tam.

STRAŠIŘIPKA: Milostpane, študenti prej chtějí zapálit hranici na Žižkaperku.

KOMISAŘ: Was, sapálit? Russen wollen Cickaperg anzünden? Sind schon an der Grenze?⁷

5 Zatracená věc, jakmile budou Rusové na Dunaji, nastane u nás znovu mela — a to nám ještě posílají zprávy a instrukce v češtině.

6 Zdá se, že je řeč o Žižkově a hranici, nakonec Rusové už stojí na hranici a pochodují na Žižkov, to bychom museli všechno zabalit a zmizet, jako v šestašedesátém. Hej! Strašišipka, pojdte sem a přečtěte tu mazanici.

7 Co, zapálit? Rusové chtějí zapálit Žižkov? Jsou už na hranici?

STRAŠIŘIPKA: O Rusích tu není prosím žádná řeč — jen o studentách — a ty máme schytat a punktum.

KOMISAŘ: Chytat? Punktum? Bravo. Fotzilka, Kšesatlo, Pifonka, Fošmatálek, Mastikulka, Poperta herein! Strašiřipka, erteilen Sie der Mannschaft die nötigen Instruktionen.⁸

VOCÍLKA: Peféln ajer knóden?⁹ —

STRAŠIŘIPKA: Kde jsou ti ostatní?

VOCÍLKA: Vostatní? Křesadlo s Pivonkou hlídají, poňžeň prosím, vod rána Žižkaperk. Vošmatálek má urlaup na unpeštynk.¹⁰ Mastikulka dává pozor na redakci Čecha a Poberta hledá po kavárnách zkonfiskovanou Politiku.

STRAŠIŘIPKA: A kdes ty byl, že jsi nám ještě ani žádný raport neudělal?

VOCÍLKA: Poňžeň prosím, já trhal od samyho rána plakáty z rohů a včera sem chyt jednoho studenta.

KOMISAŘ: Plakaten? Studenten? — Her damit.¹¹

VOCÍLKA (*vytahuje z kapsy plakát*): Plakát mám v kapse a studenta v díře.

STRAŠIŘIPKA: Sem s plakátem a jít pro studenta. (*vezme mu plakát*)

VOCÍLKA (*chce odejít*)

KOMISAŘ: Halt, Fotzilka! Wo und warum hat er die Studenten arretirt?¹²

VOCÍLKA: Poroučeji?

STRAŠIŘIPKA: Kde a proč jste zatknul toho studenta?

VOCÍLKA: Poňžeň prosím, stál u rohu Panské ulice, prohlížel si tam cedule a vytahoval z kapsy paklík sirek.

STRAŠIŘIPKA: Patrně prohlížel si roh, kam dnes nalepí plakáty, a těmi sirkami chtěl zapalovat na Žižkaperku hranici.

8 Vocílka, Křesadlo, Pivonka, Vošmatálek, Mastikulka, Poberta sem! Strašiřipka, dejte posádce potřebné instrukce.

9 [Befehlen Eier Gnoden?] Poroučeji, milostpane?

10 Dovolenu na neurčito (neurčitou dobu).

11 Plakáty? Studenta? — Sem s ním.

12 Stát, Vocílka! Kde a proč jste studenta zatkl?

KOMISAŘ: Hereinbringen, vorführen diesen Mordbrenner!¹³ —

VOCÍLKA (*odejde*)

KOMISAŘ: Was stellt auf den Plakat?¹⁴

STRAŠIŘIPKA: „Národu českoslovanskému!“

KOMISAŘ: Ja freilich! Narr du! — Und alles slofanski! Lauter Panslavisten!¹⁵

STRAŠIŘIPKA: „Vzdor bleskům Svaté stolice...“

KOMISAŘ: Was¹⁶ plesky, stolitze?! —

STRAŠIŘIPKA: „...spějí neohrožení Rusové k Balkánu.“

KOMISAŘ: Spjeji? Schlafen? Neh — die Russen schlafen leider Gottes nicht!¹⁷ —

HLASY (*za scénou*): Sláva Janu Husovi!

VOCÍLKA (*za scénou*): Hoří! Hoří! —

KOMISAŘ: Was ist das für ein Lärm du draußen? Es brennt? Ein Aufruhr?¹⁸

VOCÍLKA (*vběhne se studentem*): Hoří, milostpane! Hoří! —

KOMISAŘ: Wo brennts? Am Cickaperg?¹⁹

ŠTUDENT: Nic Cickaperg! V Hlubočepích a na vůkol po všech horách vzplanuly ohně.
Sláva študentům!

KOMISAŘ: Wer hat Sie gefragt? Was? Sie unterstehen sich auf dem Kommissariat
selbst aufrührerische Rufe auszustoßen?²⁰

ŠTUDENT: Prosím, rád bych konečně věděl, proč jsem zavřen.

13 Přivést, předvést toho žháře!

14 Co stojí na tom plakátu?

15 No samozřejmě! Blázní! — A všechno slovansky! Samí panslavisté!

16 Co.

17 Spějí? Spí? Ne — Rusové želbohu nespí!

18 Co je to tam venku za hluk? Hoří? Vzpoura?

19 Kde hoří? Na Žižkově?

20 Kdo se vás ptal? Co? Opovažujete se na komisařství vyřvávat takové pobuřující výroky?

KOMISAŘ: Strašiřipka, gleich mit Fotzilka hinaus auf die Brandstätte und Alles arre-tiren, nun warts nur ihr panslavistisches Gesindel!²¹ —

STRAŠIŘIPKA: Poběhnu pro hasiče!

VOCÍLKA: Vemu s sebou hned mandel vojáků.

ŠTUDENT: A já taky pomůžu hasit.

KOMISAŘ: Halt! Hier bleiben, zum Verhör!²² —

STRAŠIŘIPKA, VOCÍLKA (*odběhnou*)

KOMISAŘ (*zastaví se před študentem, prohlíží si ho od hlavy k patě, kouká mu do očí, jako by chtěl zvědět, jaké jsou barvy, pak si šňupne, zakrotí hlavou a odejde zas od něho. Z protější strany pak obrátí se k němu a vzkřikne naň*): Sie heißen?²³

ŠTUDENT: Prosím, já neumím německy.

KOMISAŘ: Was? Neumít nemecky? Leere Ausflucht! Sie sind Student und jeder ge-bildete Mensch muß deutsch kennen.²⁴

ŠTUDENT: Podle toho by byl celý svět mimo Němce — samý tulpa.

KOMISAŘ: Was tulpa? — Nichts Tulpe — hier ist von keinen Tulpen die Rede. Wie heißen Sie?²⁵

ŠTUDENT: Myslím, že se pan komisař ptá, jak se jmenuji.

KOMISAŘ: Ja²⁶ — menuju — Namen sagen.²⁷

ŠTUDENT: Jaroslav, Břetislav, Křezomysl, Čestmír, Strachota, Bořivoj, Mnislav, Pře-ražhnát, Hromotluk.

KOMISAŘ: Herrje! — Was sind das für verteufelte Namen?²⁸

21 Strašiřipka, ihned s Vocílkou ven na spáleniště a všechno pozatýkat, to je vám jen pansla-vistická lůza!

22 Stát! Tady zůstat, k výsledku!

23 Jmenujete se?

24 Výmluvy! Jste student a každý vzdělaný člověk musí umět německy.

25 Co je „tulpa“? — Ne tulipán — o žádných tulipánech tu není řeč. Jak se jmenujete?

26 Ano.

27 Jména říct.

28 Jémine! — Co je to za zpropadená jména?

ŠTUDENT: Samá historická jména z dějin vlasteneckých.

KOMISAŘ (*prudce*): Was? — Flaštensky? Fangens mir nur nicht mit dem flaštensky an, sagt sind Sie gleich fertig. Was sind Sie?²⁹ (*pro sebe*) Die Namen soll der Teufel nachsagen, nicht ich.³⁰ (*nahlas*) Was sind Sie?

ŠTUDENT: Posluchač na fakultě mudrosloví, odboru jazykozpyteckého; řádný posluchač svých rodičů, mimořádný posluchač svých kamarádů; činný úd Hlaholu, Sokolu, Akademického spolku, přispívající úd na Národní divadlo, dopisující člen všech dívčích ústavů v Praze, čestný úd národa karyatýd, dikšádlů a ježatých lokajů, účinkující úd na srdce a kapsy svých rodičů, tetiček, sestřeniček a ostatních přátel.

KOMISAŘ (*spráskne ruce*): So einen langen Titel haben Sie? Man sollte glauben, daß Sie gar keinen haben. Na weiter — nur weiter!³¹ (*pro sebe*) Wart — dich will ich schon kuiniren — du Struppiger; obwo[h]l ich bis dato nicht weiß, wie der Kerl getauft ist.³² (*nahlas*) Wie alt?³³ —

ŠTUDENT: Jak jsem stár? Než jsem přišel na svět, byl jsem, kdoví jak dlouho — na houbách; do roka jsem nemluvil a lezl jen po čtyrech; 6 let jsem si hrál a zahálel; 16 let chodím už do školy a 2 leta mám už holku; 4 leta podporuji erár kouřením císařské natě a rakouských doutníků; nepamatuji se už, kolik let piju pivo; kulečník hraji teprv na druhý rok; mimo to jsem každý rok tři měsíce na vagonkách, 16 měsíců jsem stonal a 5 let nosím brejle; šest let nosím čamaru, za Päumanna, Sedláčka, Cihláře, Kollera i toho Benedeka modlím se ve dne v noci, 14 dní jsem seděl, poněvác jsem se nerozešel a volal Čerňajevovi slávu. Sečte-li se to vše, musí to dělat asi 67 let — ale sedmašedesátníkem proto přece nikdy nebudu.

KOMISAŘ: Kreuzmillion donnerwetter! Hören Sie schon auf oder nicht? Wollen Sie mit mir spaßen? Sie, hören Sie, ich lasse Sie ohne weiters wieder einsperren, wenn Sie mir nicht ordentlich Rede und Antwort stehen. Glauben Sie, ich bin deshalb hier, um mich von so einem Lifanzenfresser die foppen zu lassen?³⁴

29 Nezačínejte mi tu s „vlastensky“, mluďte hned přímo [odpověďte pohotově]. Co jste zač?

30 Ta jména by měl opakovat ďábel, ne já.

31 Tak dlouhý titul máte? Jeden by si myslel, že nemáte vůbec žádný. No dál — jen dál!

32 Počkat — tebe nenechám v klidu [já ti nedám pokoj] — ty rošťáku; ačkoli dosud nevím, kdy byl ten mizera pokřtěn.

33 Stáří?

34 [Nadávka — doslova „milion křížů, hromobití“, česky např. „tisíc láter, hrom do toho, hrom a blesky.“] Přestanete už nebo ne? Chcete si ze mne dělat legraci? Vy, slyšíte, nechám vás bez dalšího znovu uvěznit, pokud nebudete řádně mluvit a odpovídat. Myslíte si, že jsem tu proto, aby si ze mne utahoval takový cucák? [Lifanzenfresser, správně Liwanzenfresser = česky doslova „jedlík lívanců“.]

ŠTUDENT (*potutelně se usmívá a přitom se neustále kloní, jako by mu komisař kdovíco lichotného povídal*)

KOMISAŘ: Augenblicklich werden Sie auf meine Fragen direkte und deutliche — und — und — und (*zakoktá se*) mir verständliche Antworten geben — sonst werden Sie sehen, wie es hier zu geht.³⁵

ŠTUDENT (*pro sebe*): To já vím bez toho.

KOMISAŘ (*přejde několikrát přes pokoj a zastaví se opět před študentem, šňupne si, chce kejchnout, a nemůže, i kejchne jen napolo, což si študent vykládá, jako by se pan soudce před ním uklonil, kterouž poctu opětuje komplimenty. Komisař se od něho odvrátí s utajeným vztekem — poodejde 2 kroky, šňupne si zoufale ještě jednou, a teprv pořádně kejchne, tak že se sám študent lekne a na krok odskočí.*)

ŠTUDENT (*potutelně uskočiv*): Ať slouží ke zdraví!

KOMISAŘ (*vítězně se naň dívaje*): Ich danke!³⁶ — (*pauza*) Ist Ihnen die Ursache Ihres Hierseins bekannt?³⁷

ŠTUDENT: Nerozumím.

KOMISAŘ: Wissen Sie, warum Sie hier sind?³⁸

ŠTUDENT: Nerozumím.

KOMISAŘ (*s namaháním*): Vedet — proč — von — bejt — tady?

ŠTUDENT: Ah tak! Prosím, to jsem se tu chtěl právě ptát.

KOMISAŘ: Keine Alfanzereien!³⁹

ŠTUDENT: Četl jsem včera na rohu divadelní ceduli a chtěl jsem si zapálit cigáro — an tu —

KOMISAŘ: Schon — ceduli! — nix cigaro — auf der Ecke war heute ein polizeiwidriges Plakat und Sie stehen im Verdachte...⁴⁰

35 Okamžitě mi dáte na mé otázky přímé a jasné — a — a — a srozumitelné odpovědi — jinak uvidíte, jak to tady chodí.

36 Děkuji!

37 Je vám známa příčina vaší přítomnosti?

38 Víte, proč jste zde?

39 Žádné vytáčky! [Přestaňte šaškovat!]

40 Zajisté — ceduli — žádné cigáro — na rohu byl dnes protipolicejní plakát a vy jste podezřelý...

ŠTUDENT: Já plakat pro policajta? — Toto — rači bych mu byl s chutí jednu —

KOMISAŘ: Nichts so!⁴¹ — Jak pšijít ten plakát dnes tam na roh, wo Sie gestern gestanden?⁴²

ŠTUDENT: Já nic verstanden⁴³ — včera tam nebyl — a já se tu přespal a rád bych se teď dozvěděl proč —

KOMISAŘ: Nix pročpak — Sie sollen kurz und bündig antworten ob's wahr ist.⁴⁴

ŠTUDENT (*potutelně*): Co prosím?

KOMISAŘ (*vzteky, namahavě*): Esli to prafta, že von — diese⁴⁵ plakáty — pšilepit — an die Ecken.⁴⁶ Rozumíš?

ŠTUDENT: Vždyť ani nevím, co to je a co tam stojí.

KOMISAŘ: So lese Sies, laut und deutlich.⁴⁷ (*drží mu to před očima*)

ŠTUDENT: Prosím, račte mi to půjčit.

KOMISAŘ: Nix putschit — das bleibt in meiner Hand. Sie kennen's euch so lese.⁴⁸

ŠTUDENT: To nemohu, jsem krátkozraký.

KOMISAŘ: Krakzrak — nichts du! Ausflüchte. Lese Sie!⁴⁹

ŠTUDENT: Já pranic nevím a nevidím. (*koketuje s obecnstvem*)

KOMISAŘ: Nun Sie Dickschädel, so werde ich es Ihnen überlese!⁵⁰ (*čte s namaháním*)
„Fstor pleskum Svaty stolitze speji ne — hrosny — Rusove — k palkánu.“

ŠTUDENT: K Balkánu — snad prosím.

41 Nic takového!

42 [...] kde jste byl včera?

43 Chápat, rozumět.

44 Máte krátce a stručně odpovědět, zda je to pravda.

45 Tyto.

46 Na nároží.

47 Tak si to přečtěte, nahlas a zřetelně.

48 [...] zůstane to v mých rukách. Můžete si to takto přečíst.

49 [...] nejste! Výmluvy. Čtěte!

50 Nu, když jste paličák, tak vám to přečtu!

KOMISAŘ: Nun ja⁵¹ — „k palkánu — py — uchnete — nym pulkárům“.

ŠTUDENT: Bulharům snad prosím.

KOMISAŘ: Nix — pulkářům.

ŠTUDENT: Snad tedy bulkářům...

KOMISAŘ: S' Maul halten und zuhören!⁵² — „pomohli k sfopodě — proti Turkům sveše — sveše —“ (*zakucká se*)

ŠTUDENT: Sveřepým snad —

KOMISAŘ: Nun ja, „sfeše — sfeše — pym a kru — kru — krutje — šišni — fim i kr — kr — krfe — krfel —“

ŠTUDENT: Krvelačným.

KOMISAŘ: Nun ja, „kr — krf — krfel — latsch — latsch —“ (*zakucká a zaprská se, praští plakátem o stůl, aniž by ho však z ruky pustil, a skákaje a prskáje jak zběsilý běhá po pokoji a fechtuje s plakátem v povětrí, neustále opakuje*) svešepym — krut — šišni — fim, krfel — latsch — latsch — latsch —

ŠTUDENT (*stojí nepohnutě a potutelně se usmívá*)

KOMISAŘ (*zoufale*): Der Teufel hol' diese Sprach! Kreuzmillion donnerwetter, es ist ja wie zum Ersticken und Zahne ausbrechen! Pfui!⁵³ (*lítá po pokoji*) Halt! Und die Zündhölzel? — Wo sind die Zündhölzel? Mit welcher Absicht trugen Sie Feuerzeug bei sich?⁵⁴

ŠTUDENT: Prosím, co ještě ráčejí ode mne?

KOMISAŘ: Voni — sirky — mýt, v kapse! —

ŠTUDENT: Nemohu sloužit, včera mi je policajt shráb, i s cigárem, právě když jsem si ho chtěl zapalovat.

KOMISAŘ: Versteht sich⁵⁵ — sapalovat — Russen — Grenze, Cickaperg!⁵⁶ —

51 No ano.

52 Držte hubu a poslouvejte!

53 Čert vem tuhle řeč! [nadávka] Je to jak k udušení a vylámaní zubů! Fuj!

54 Dost! A zápalky? Kde jsou ty zápalky? S jakým úmyslem nosíte s sebou zapalovač?

55 Rozumí se.

56 [...] Rusové — hranice, Žižkov!

ŠTUDENT: Nix Cickaperg — v Hlubočepích zapálili — a u Roudnice v loďkách na vodě — ale já to sotva byl, když jsem tu zatím přenocoval v chládku; ostatně si budu hledat satisfakci — neboť dokud není zdejšími občanům zapovězeno — nosit sirky při sobě — ještě k tomu s vorlíčkem — kouřit císařsko-královské — zastavovat se na rohu — čist divadelní cedule —

KOMISAŘ: Dost! Dost! Genug für heute! — Gehen Sie. Haben mir ohnehin allen Appetit verdorben und jetzt machen Sie einen noch den Kopf voll. Wollen Sie etwas ins Protokoll geben — kommen Sie morgen wieder, wenn mein Diurnist hier sein wird, der wird Sie wenigstens besser verstehen. Adieu!⁵⁷

ŠTUDENT: A číslo drába, co mne zatknul?

KOMISAŘ: Was tšislo, was tráp? — Sie kennen geh'n, sag' ich!⁵⁸ —

ŠTUDENT: Poručím se, vždyť já ho dobře vím. Nemáte tolik drábů, aby nás všechny schytali a v nás všechn oheň udusili. Sláva Čechům! Sláva Slovanům! —

KOMISAŘ: Strašišipka, Protokoll aufnehmen. Fotzilka, arretiren!⁵⁹ —

ŠTUDENT: Odjeli se stříkačkou! Prozatím třeba na Žižkově na shledanou! (*vyběhne*)

KOMISAŘ: Du möcht' einer gleich aus der Haut fahren!⁶⁰ — (*lítá ještě po pokoji, šňupne si zlostně a odchází*) Pfui! Am End' kommen die Russen! Verdammte Geschichte das!⁶¹

57 Pro dnešek dost! — Jděte. Beztak jste mi zkazil všechnu chuť k jídlu, a ještě mi naplnil hlavu [přidělal starosti]. Pokud chcete dát něco do protokolu — přijďte zase zítra, až tu bude můj písař, který vám bude alespoň lépe rozumět. Sbohem!

58 Říkám, že můžete jít!

59 Strašišipka, sepsat protokol, Vocílka, zatknout!

60 Chtěl bys, aby jeden rovnou vylítl z kůže!

61 Fuj! Nakonec přijdou Rusové! Zatracená situace! [Sakra věc!]

VYSVĚTLIVKY

s vysokou kravatou — nakrátko uvázanou

Cickaberg — něm. *Zischkaberg*, lid. Žižkaperk, tj. Žižkov

wie anno 66 — odkaz na prusko-rakouskou válku v roce 1866

punktum — (z lat.) tečka; zde ve významu: dost, hotovo, konec

redakci Čecha — zde není míněn Fričův měsíčník *Čech*, vydávaný roku 1861 v Ženevě, nýbrž pražský politický a katolicky orientovaný týdeník téhož názvu (v době děje i vzniku hry redigován Václavem Benešem), který byl pro svou prohabsburskou orientaci demonstrativně pálen studenty během manifestací a zakázaných oslav památky Mistra Jana Husa

zkonfiskovanou Politiku — německojazyčný pražský deník *Politik* J. S. Skrejšovského, do nějž Frič jako oficiální dopisovatel listu v průběhu sedmdesátých let přispíval

u rohu Panské ulice — ulice v Praze na Novém Městě, spojuje Jindřišskou ulici s ulicí Na Příkopě

mandel vojáků — 15, hodně

Akademického spolku — Akademický čtenářský spolek (1849–1889), sdružení vysokoškolských studentů i pedagogů pro podporu vzdělání a kultury

dikšádlů — (z něm. *Dickschädel*) tvrdohlavec, paličák, umíněnc

nosím čamaru — kabát zapínaný na šňůrky, část vlasteneckého kroje

na vagacích — (z lat.) prázdninách

za Päumanna, Sedláčka, Cihláře — Antonín Päumann, Albert (Vojtěch) Sedlaczek rytíř z Granthalu, František Cihlář, pražští policejní ředitelé

Kollera — Alexander von Koller (1813–1890), rakousko-uherský generál a politik, na přelomu šedesátých a sedmdesátých let místodržitel v Čechách pověřený úkolem pacifikace české opozice; v letech 1874–1876 ministr války Rakouska-Uherska

Benedeka — Ludvík Benedek (1804–1881), rakouský vojevůdce maďarského původu, který velel rakouským vojskům v bitvě u Hradce Králové dne 3. 7. 1866, ve které Rakousko prohrálo prusko-rakouskou válku

volal Čerňajevovi — Michail Grigorjevič Čerňajev (1828–1898), ruský generál, stoupenec panslavismu, bojoval proti Turkům; 12. ledna 1877 po příjezdu do Prahy a zdejším nadšeném přivítání ještě téhož dne vypovězen ze země rakouskou policií

sedmašedesátníkem — nepřitelem pokroku (podle pejorativního označení 67 pražských měšťanů, kteří 5. 7. 1848 po bombardování Prahy podali Alfredu Windischgrätzovi děkovní dopis za potlačení povstání s prosbou o zachování výjimečného stavu ve městě a obnovení pořádku)

bulkářům — hráči karetní hry zvané bulka

fechtuje — (z něm.) mává, šermuje

s vorlíčkem — se znamením rakouské říše